

شهروند حقوقی | امروز بحث‌های زیادی پیرامون بانک‌ها مطرح است و بسیاری از کارشناسان از بانک‌ها به‌عنوان بنگاه اقتصادی ییاد می‌کنند. گروه دیگر نیز اخذ سودها و جریمه تأخیر از مشتریان را هدف قرار داده و به آن ایراداتی می‌گیرند اما آنچه نباید فراموش کنیم این است که ما در کشوری اسلامی زندگی می‌کنیم که بانک‌های آن هم، نام بانکداری اسلامی را یدک می‌کشند. هرچند از این عنوان فقط استفاده شده اما بسیاری از موارد شرعی در آن لحاظ نشده است. در این راستا باید گفت طی سال‌های اخیر بحث‌های زیادی پیرامون سوق دادن بانک‌ها به سوی بانکداری اسلامی از سوی مسئولان مطرح شده است. اما آنچه مهم است طی این سال‌ها به واسطه مشکلاتی که بسیاری از مردم به‌واسطه اخذ تسهیلات از بانک‌ها متحمل می‌شوند، مراجع عظام انتقادات بسیاری را به سیستم بانکی کشور وارد کرده‌اند از جمله این‌که سودهای اخذشده بابت تسهیلات، ربا محسوب می‌شود و از آن جایی که ربا حرام است پس عمل‌نگران ورود مال حرام به زندگی افراد بوده و در این زمینه نیز نارضایتی خود را اعلام کرده‌اند. بسا توجه به اهمیت موضوع در ایمن زمینه «شهروند» گفت‌وگویی با مهدی ناصری کارشناس ارشد حقوق اقتصادی و وکیل دادگستری انجام داده است که از نظر تان می‌گذرد.

● **آقای ناصری سال‌هاست که نظام بانکی کشور دچار آشکالاتی است، برای مثال بسیاری از مفاسد اقتصادی به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم به بانک‌ها مرتبط می‌شود، اعطای تسهیلات به مشتریان و به دنبال آن اخذ سود و جریمه تأخیر از آنها و…**
که انتقادات بسیاری از سوی مراجع عظام را به همراه داشته است. به نظر شما قوانین در این زمینه چگونه هستند؟ آیا قوانین این اجازه را به بانک‌ها می‌دهد تا بتوانند این اعمال را انجام دهند یا این‌که به نوعی بانک‌ها با استفاده از درزا و شکاف‌های قانون مرتکب این اعمال می‌شوند؟

شما چند مسأله می‌جزا از مطرح کردید؛ یکی جریمه خسارت تأخیر تأدیه و دیگری بحث نحوه محاسبه سود در قراردادهای تسهیلاتی و وام‌های بدون پشتوانه است که باید گفت ما در هیچ‌یک از این موارد کمبود قوانین نداریم و البته هر کدام از این موارد، بحث جداگانه دارد. برای مثال در مورد جریمه تأخیر تأدیه مسأله‌ای که وجود دارد این است که خوشبختانه از زمانی که قانون الحاق دو تبصره به ماده ۱۵ قانون عملیات بانکی بدون ربا تصویب شد، دیگر بحث خلاف شرع بودن خسارت تأخیر تأدیه، تقریباً باگنایی شد. هرچند تا موقع نظرات متعارض و متناقضی در این زمینه وجود داشت که خسارت تأخیر تأدیه جنبه ربوی دارد یا خیر!

● **این الحاقیه چه زمانی تصویب شد؟**

زمان تصویب آن را به خاطر ندارم فکر می‌کنم سال ۱۳۷۵ یا ۱۳۷۶ بود که ایمن الحاقیه به تصویب رسید.

● **اما طی سال‌های اخیر مراجع عظام در این مورد انتقادات زیادی داشتند و جریمه تأخیر تأدیه را نادرست خواندند؟**

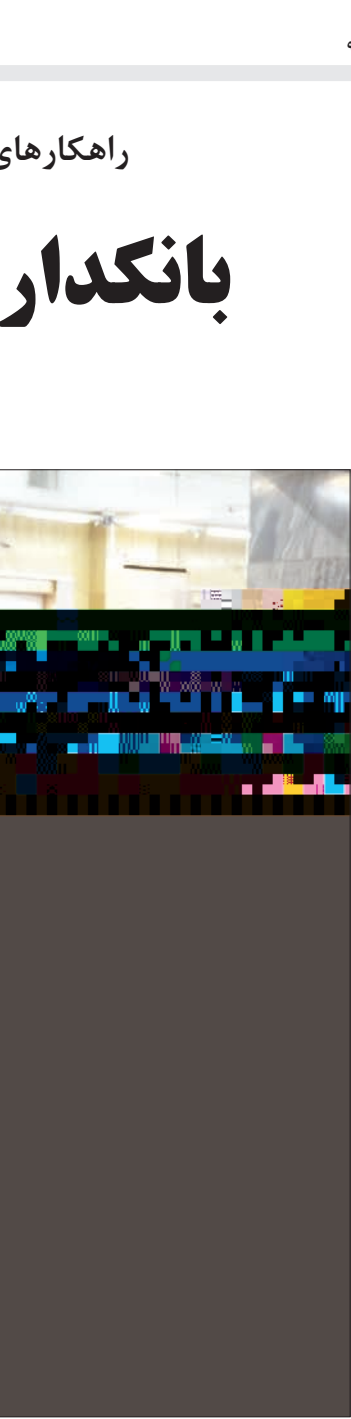
به‌رحال این الحاقیه مصوبه مجلس شورای اسلامی است و شورای نگهبان آن را هم از لحاظ قانون اساسی و هم از لحاظ شرع تایید کرده است و به نظر بنده بحث مجدد در مورد این‌که آیا این جریمه شرعی است یا خیر، مبنای قانونی ندارد. به‌رحال مراجع عظام هم نظر فقهی خودشان را ارایه می‌دهند اما به لحاظ قانونی طبق این مصوبه بانک‌ها مجاز به اخذ جریمه تأخیر از مشتریان هستند.

● **در این الحاقیه، میزان و مقدار این جریمه نیز مشخص شده است؟**

مقدار جریمه در الحاقیه مشخص نشده است، بلکه این مقدار در آیین‌نامه‌ها تعیین می‌شود. در این زمینه آیین‌نامه نحوه وصول مطالبات مصوب هیأت وزیران موجود است که اگر اشتباه نکنم تا به حال چهار بار این آیین‌نامه اصلاح و در آن نحوه خسارت تعیین شده، البته زمانی این جریمه عدد صحت نابت بود اما پس از مدتی آن را به صورت پلکانی در نظر گرفتند، به این صورت که هر چقدر تأخیر بیشتر باشد، این خسارت نیز افزایش می‌یابد و جریمه تا ۵۴ درصد هم بالا رفت.

اما آنچه در حال حاضر لازم‌الاجراست، آیین‌نامه جدید نحوه وصول مطالبات، مصوب هیأت وزیران است که مجدداً به نرخ ثابت عددص بازگشته است. به عبارت دیگر باید گفت خسارت تأخیر از میزان سود دریافتی بانک‌ها جداست و علاوه بر آن عددص نیز بابت جریمه دبرکرد از مشتریان اخذ می‌کنند. به فرض اگر فردی تسهیلاتی با نرخ ۲۰ درصد دریافت کند، خسارت تأخیر سالانه برای وی ۲۶ درصد درنظر گرفته می‌شود.

● **آقای ناصری به نظر می‌رسد در حال حاضر جریمه دیرکرد از وام‌های خرد و متقاضیانی اخذ می‌شود که وام‌هایی بسا مبالغ پایین دریافت کرده‌اند که این افرادمکن است به**

راهکارهای تحقق بانکداری بدون ربا در گفت‌وگو با مهدی ناصری، حقوقدان بررسی شد

بانکداری اسلامی: خیلی دور خیلی نزدیک

▶ **بانکداری بدون ربا، شعاری که همچنان تحقق نیافته است**

عکس: ستار وکلفانی /شهروند

ما نهادهای نظارتی عام هم داریم، برای مثال دادستان عمومی نیز می‌توانند در مواردی که احساس می‌کند فعالیت بانک منحرف شده و این فعالیت‌ها زیان‌های اقتصادی را به کشور وارد می‌کند، به موضوع ورود پیدا کند که باید گفت در این راستا نهادهای نظارت زیادی در کشور وجود دارد. مجلس هم در قالب کمیسیون اصل ۹۰ و کمیسیون اقتصادی می‌تواند به‌صورت ورود پیدا کند. اما آنچه مهم است این‌که هیچ‌یک از این نهادها نمی‌توانند نظارت تخصصی بر اعمال بانک‌ها داشته باشند، زیرا عملیات بانکی بسیار نظارت‌های دیگر نمی‌تواند موثر باشد. بانک مرکزی نیز به دلیل اشتراف و احاطه بر عملیات بانکی و شرایط بانک‌ها نه با اغماض بلکه با درک شرایط موجود اقدام می‌کند. از این‌رو ممکن است وقتی از بیرون به موضوع نگریده می‌شود این‌گونه برداشت شود که بانک مرکزی به نوعی در این زمینه چشمپوشی می‌کند. اما به عقیده بنده این مشکل به لحاظ اغماض بانک مرکزی نبوده، بلکه شرایط اقتصادی کشور به گونه‌ای است که همه بنگاه‌های اقتصادی از جمله بانک

این‌طور که باید عمل نمی‌کنند. ● **پس دلیل این‌که طی این سال‌ها با توجه به فعالیت‌های اقتصادی بانک‌ها عملاً بانک مرکزی بر خورد جدی با آنها نداشته است، چیست؟**

تا آن‌جا که بنده اطلاع دارم بانک مرکزی بر بنگاهداری بانک‌ها نظارت خوبی دارد. اما آمار رسمی که در مورد بنگاهداری بانک‌ها وجود دارد بسیار کمتر از آن است که در رسانه‌ها منتشر شده است. به عبارت دیگر در حوزه فعالیت‌های اقتصادی بانک‌ها چه عوارض و پیامدهایی می‌توانند داشته باشند؟ رودی که در حال حاضر بر بازار مسکن حاکم شده بخش عمده آن به دلیل عدم سرمایه‌به نقد و پول در گردش است که علت آن هم این است که سرمایه‌ای که بانسک در قالب تسهیلات به مردم داده در بخش مسکن مصرف شده است که طبق برنامه پیش‌بینی شده در مورد بانک‌ها نیابند این‌گونه باشد. در این زمینه برای روشن شدن موضوع باید بگویم ایسن عمل بانک‌ها مانند این است که فردی مجوز رستوران را داشته باشد، اما به جای رستوران پویشک بفروشد. مجوز بانک نیز فقط برای عملیات و فعالیت مالی است، یعنی باید واسطه‌ای برای گردش پول در اقتصاد باشد. اما خود این واسطه وقتی می‌بیبسد در بخش‌های دیگر سود زیادی وجود دارد، عملاً پولی که باید از این دست بگیرد و از آن دست به مردم بدهد، با آن پول تجارت می‌کند.

● **در حال حاضر نهاد ناظر بر فعالیت بانک‌ها، بانک مرکزی است که به نظر می‌رسد با توجه به این‌که سال‌ها بحث بنگاه اقتصادی بانک‌ها مطرح است اما بانک مرکزی عملاً برخوردی بازدارنده نداشته. در این راستا چه نهادهای دیگری می‌توانند بر اعمال بانک‌ها نظارت داشته باشند؟**

ما غیر از بانک مرکزی که نهاد تخصصی نظارت بر عملکرد بانک‌هاست، نهاد دیگری که بتواند مستقیماً بر اعمال بانک‌ها نظارت داشته باشد، نداریم. البته نظارت سازمان بازرسی کل کشور نیز در مورد بانک‌هایی است که سهمی از دولست و نهادهای عمومی غیردولتی در سرمایه این بانک‌ها موجود باشد. غیر از آن نیز

صورت می‌گیرد، در صورتی که باید با این دید به موضوع نگریده شود (البته در مورد بانک‌های خصوصی) که این بانک به نوعی بنگاه اقتصادی است و هر سیاستی را اتخاذ می‌کند تا وصول مطالباتش سریع‌تر انجام شود. در نتیجه می‌توان این موضوع را توجیه کرد و در مورد مطالبات کلان از این طریق می‌توانند به نیت خود برسند. ● **در حال حاضر بانک‌ها به نوعی به صورت بنگاه اقتصادی مطرح بوده و فعالیت‌های اقتصادی انجام می‌دهند، درصورتی که قرار بوده بانک‌ها با سرمایه مردم اقتصاد کشور را رونق و فعالیت‌های اقتصادی کشور را سامان دهند. این درحالی است که وقتی بانک به‌عنوان بنگاه اقتصادی فعالیت می‌کند بیشتر به دنبال کسب درآمد است. آیا این مغایر با هدف بانک‌ها نیست؟**

البته در این‌جا خلط میحشی صورت گرفته است. وقتی گفته می‌شود بنگاه اقتصادی به عبارت دیگر هر واحد فعال در اقتصاد را بنگاه اقتصادی گویند. بله، بنده متوجه صحبت‌های شما شدم اما موضوع این است که در حال حاضر بیشتر رویه بانک‌ها در زمینه کسب درآمد است. البته متأسفانه در این زمینه انحرافی که انجام شده این است که وظیفه بانک فقط فعالیت در حوزه مالی است. به عبارت دیگر باید بگویم فعالیت‌ها در حوزه مالی فعالیت‌ها نیست، ولی طی سال‌های اخیر نقص بازار سبب شده که بانک فعالیت اقتصادی و تجاری خودش را به حوزه‌های دیگر گسترش دهد که خطرناک و مضرت‌ترین این فعالیت‌ها در حوزه مسکن است. ● **پیامدهایی می‌توانند داشته باشند؟**

رودی که در حال حاضر بر بازار مسکن حاکم شده بخش عمده آن به دلیل عدم سرمایه‌به نقد و پول در گردش است که علت آن هم این است که سرمایه‌ای که بانسک در قالب تسهیلات به مردم داده در بخش مسکن مصرف شده است که طبق برنامه پیش‌بینی شده در مورد بانک‌ها نیابند این‌گونه باشد. در این زمینه برای روشن شدن موضوع باید بگویم ایسن عمل بانک‌ها مانند این است که فردی مجوز رستوران را داشته باشد، اما به جای رستوران پویشک بفروشد. مجوز بانک نیز فقط برای عملیات و فعالیت مالی است، یعنی باید واسطه‌ای برای گردش پول در اقتصاد باشد. اما خود این واسطه وقتی می‌بیبسد در بخش‌های دیگر سود زیادی وجود دارد، عملاً پولی که باید از این دست بگیرد و از آن دست به مردم بدهد، با آن پول تجارت می‌کند.

● **در حال حاضر نهاد ناظر بر فعالیت بانک‌ها، بانک مرکزی است که به نظر می‌رسد با توجه به این‌که سال‌ها بحث بنگاه اقتصادی بانک‌ها مطرح است اما بانک مرکزی عملاً برخوردی بازدارنده نداشته. در این راستا چه نهادهای دیگری می‌توانند بر اعمال بانک‌ها نظارت داشته باشند؟**

ما غیر از بانک مرکزی که نهاد تخصصی نظارت بر عملکرد بانک‌هاست، نهاد دیگری که بتواند مستقیماً بر اعمال بانک‌ها نظارت داشته باشد، نداریم. البته نظارت سازمان بازرسی کل کشور نیز در مورد بانک‌هایی است که سهمی از دولست و نهادهای عمومی غیردولتی در سرمایه این بانک‌ها موجود باشد. غیر از آن نیز

است که مطالبات سه بخش دارند، نخست اصل پول، دوم سود تسهیلات و سوم نیز در صورت تأخیر در بازپرداخت، جریمه تأخیر است. در این راستا باید گفت بانک یک بنگاه اقتصادی است، وقتی متوجه می‌شود میزان مطالباتش سنگین‌شده به نفعش است برای این‌که بدهکاران کلان را تشویق کند وام‌های خود را به بانک بازگردانند، از خیر عددص جریمه تأخیر تأدیه بگذرد. اما بانک هیچ‌گاه از سود و اصل وام نمی‌گذرد و آن را دریافت می‌کند. اما در مورد وام‌های خرد و جزئی متأسفانه بانک این انگیزه را ندارد که ایسن امتیاز را به وام‌گیرنده بدهد تا وی را تشویق کند وام خودش را بپردازد. پس می‌توان گفت در ایسن زمینه نوعی بی‌عدالتی

البته در این زمینه باید بگویم آن چیزی که بخشیده می‌شود، خسارت تأخیر است و سود پس از سررسید بخشیده نمی‌شود. لازم به ذکر

حلال و حرام‌های بانکداری

عباس موسویان عضو شورای فقهی بانک مرکزی را به واکنش واداشت تا در توضیح این مسأله با اشاره به نظر آیت‌الله جوادی آملی مبنی بر حرام بودن دستمزد کارمند بانک ربوی بگوید که فرمایش ایشان درست است، زیرا در اسلام معتقدیم دستمزد حلال است. اما فرموده‌های او ضابطه وجود نیامده است.

برای نمونه دریافت سودهای کلان بانکی باعث اعتراض نه‌تنها مردم و مسئولان که باعث اعتراض برخی از مراجعان نیز شده است. به عقیده مراجع اعظام و فقها در دریافت سودهای بانکی به منزله ربا بوده و عملی حرام است، حتی حقوقی که افراد برای اشتغال در بانک‌ها دریافت می‌کنند، حرام دانسته‌اند. این انتقاد به نظام بانکداری واکنش‌های بسیاری به همراه داشت زیرا آیت‌الله عبدالله جوادی آملی، بسا انتقاد از وضعیت بانکداری فعلی گفته بود: کسانی که در نظام اسلامی مسئولیت برعهده دارند اما نمی‌توانند از عهده بار مسئولیت خود برآیند باید پاسخگو باشند. جوادی آملی با اشاره به دریافت جریمه دیرکرد توسط بانک‌ها گفته است که دریافت ربا و جریمه دیرکرد در دین اسلام حرام است، اما متأسفانه شاهد ترویج این موضوع در بانک‌ها هستیم. بانک‌ها با دریافت سود یا دیرکرد از مردم

پس از مدتی آن را به‌عنوان حقوق به کارکنان خود می‌دهند و کارکنان بانک‌ها هم از حقوق دریافتی به مخارج زندگی خود می‌پردازند، در حالی که باید بدانیم اگر کاری حلال نباشد، حرام است؛ بنابراین زمانی که حرام است، زیـرا حقوق در برابر حرام است، مگر کسی کار حرام کند، می‌تواند حقوق بگیرد؟ «إِنَّ اللَّهَ إِذَا خَرَّمَ شَيْئًا خَرَّمَ ثَمَنَهُ» این از قواعد متفق فقهی ما است. این انتقاد صریح آیت‌الله امّلی سید